

20. Огляд "Сучасний стан українських вищих шкіл та його передісторія" // ЦДІАУ. – Ф. 310. – Оп. 1. – Спр. 140. – Арк. 7.
21. Українська крайова студентська рада західних земель Українського Університету у Львові. Обіжник економічної комісії Кураторії УВШ // ЦДІАУ. – Ф. 310. – Оп. 1. – Спр. 140. – Арк. 7.
22. Хобзей П. Таємний Університет у Львові // Україна: Наука і культура. – К., 1991.

Summary

The article shows many-sided labour of research workers of the scientific society after Shevchenko in the creation of the own high school, representation of national science and education.

В. С. Орлянський

СІОНІСТСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ОРГАНИ ВЛАДИ В СРСР У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Метою даної статті є розгляд протистояння радянської влади та сіоністських організацій, зникнення яких із політичного життя не можна однозначно розглядати тільки через призму репресій з боку більшовицького режиму в середині 20-х рр. ХХ ст.. Важливим чинником їхньої поразки стала нездатність керівництва руху виробити чітку ідеологічну програму, яка б могла конкурувати з національною програмою радянської влади – "політикою коренізації".

Сіонізм зародився в атмосфері національного відродження в Європі дев'ятнадцятого століття, століття зароджень багатьох національних рухів. На відміну від європейських національних рухів сіонізм мав свої специфічні особливості. Філософською основою сіоністського руху послужили наступні положення про те, що: єврейство є нацією; реакційний німецький нацизм не дозволяє асиміляції індивідам; ліберальний французький націоналізм допоможе євреям відтворити власне національне життя [1, с. 57].

Перші два положення були прийняті сіонізмом практично без вагань. Відносно третього положення виникли певні розбіжності, які були викликані різним ставленням представників лібералізму до євреїв.

Найпоширенішою думкою про причини зародження сіонізму була думка про історичну відповідь євреїв на дві головні загрози для них на той момент: загрозу фізичного знищення і загрозу розчинення культурної і релігійної самотності [2].

Ореолом святості для більшості євреїв у всьому світі був оповитий образ Святої землі. Проте подібна святість тайла в собі і певну загрозу для цієї землі. Як відзначав М. Гольд, чим більше Земля заповнювала помисли кожного єврея і общини в цілому, тим більше вона, Реальна Земля Ізраїлю, забувалася [3].

Прагнучи наблизити для себе Сіон, мільйони євреїв, розкиданих по різних країнах, ментально підміняли Святу Землю своєю, тією землею, де вони народилися і жили. Так з'явилися Єрусалими у вигнанні: Єрусалим іспанський – Толедо, Єрусалим грецький – Солонікі, Єрусалим богемський – Прага, Єрусалим литовський – Вільно, Єрусалим африканський – Кайруан [3].

З моменту початку сіоністського руху можна було помітити прояви в ньому двох напрямків: світського і клерикального.

Представники першого напрямку вбачили в отриманні власної території для проживання єврейського народу шлях до створення світської держави, тобто прагнули прирівняти статус єврейського народу до статусу інших народів.

Представники другого напрямку в створенні своєї національної держави вбачили засіб побудови суспільства, заснованого на принципах Тори як національної конституції.

В умовах Російського самодержавства єврейське населення зазнавало всіляких утисків як в соціально-економічній так і в політико-правовій і культурно-освітній сферах. Це не могло не привести до початку еміграції євреїв з Росії в кінці ХІХ на початку ХХ ст. З приходом до влади більшовиків у російських євреїв з'явилися нові можливості для свого майбутнього. Окрім вільного виїзду за кордон вони мали право на створення своєї культурно-персональної і територіальної автономії, яка давала надію на можливість збереження своєї етнічної ідентичності.

На перших порах реалізації політики коренізації створилися реальні передумови для створення автономних *умов розвитку єврейського населення на рівних з титульним* етносом. Проте з часом, у міру зміцнення режиму сталінського керівництва з тоталітарними принципами управління, національна політика фактично стала знаряддям асиміляції. Територіальна єврейська автономія перетворилася на політичну ширму для закордонного єврейства. В зв'язку з цим, як відзначає Л. Килимник, серед частини сіоністів виробилося переконання, що будь-яке рішення, окрім створення

суверенної єврейської держави, є принципово невірним, що автономізм лише м'яке та відстрочене на декілька поколінь асиміляторство [4, с. 9]. Такої ж думки дотримувався і У. Черчель. Зокрема, у своїй роботі «Більшовизм і сіонізм» він вказував: «В протилежність кривавому інтернаціональному комунізму сіонізм дає євреям національну ідею» [5, с. 22].

Важливим джерелом для вивчення сіоністського руху на території Радянського Союзу після більшовицького перевороту став вихід у 2003 році збірки архівних документів «Еврейский вопрос: поиски ответа», який охоплює період з 1919 по 1926 рр. [6]. Використовуючи матеріали збірника, спробуємо відтворити історію взаємин радянської влади із сіоністськими організаціями в першій половині 20-х років.

У 1919 р. представники Всесвітньої сіоністської організації були присутні на Паризькій мирній конференції, де їх розглядали як представників майбутньої єврейської держави в Палестині. З цієї нагоди ЦК Сіоністської організації в Росії повідомляв, що «світові події виявилися такими сприятливими і багатообіцяючими, що реальна дійсність далеко випереджає найсміливіші наші політичні прагнення, що здавалися одними лише мріями на багато років» [6, с. 12].

Проте в Росії ситуація була іншою. В червні 1919 року в Москві проходила II конференція єврейських секцій РКП(б), на якій була прийнята резолюція про ліквідацію сіоністської партії, як буржуазної, реакційної і контрреволюційної [6, с. 16]. Практично одночасно з'явилося й звернення ЦК Комфарбанди в Наркомат внутрішніх справ УРСР від 4 липня 1919 р., у якому йшлося, що головний комітет Єврейського комуністичного союзу України, в повній відповідності з резолюцією єврейських комуністичних секцій у Москві, пропонує негайно видати розпорядження про повне припинення діяльності партійної організації сіоністів, а також всіх допоміжних установ і суспільств, що працюють у тісному з ними зв'язку [6, с. 9].

Саме на основі цього звернення була створена надзвичайна комісія по ліквідації єврейських громадських організацій, куди ввійшли і члени ЦК Комфарбанди. У ніч з 5 на 6 липня 1919 р. в Києві відбувся арешт групи сіоністів, 12 липня НКВС України зобов'язав відділи виконкомів на місцях «негайно припинити» діяльність всіх єврейських організацій і установ як ворожих радвладі [6, с. 37].

В зв'язку із зазначеними подіями важко зрозуміти рішення ВЦВК від 21 липня 1919 р., у якому, зокрема, підкреслювалося: «Оскільки жодним декретом ВЦВК і РНК партія сіоністів не оголошувалася контрреволюційною партією і оскільки культурно-просвітницька діяльність сіоністських організацій не йде врозріз з ухваленнями радвлади, Президія ВЦВК пропонує всім радянським організаціям не чинити перешкоди цій партії в зазначеній діяльності» [6, с. 13].

14 серпня 1919 р. ЦК Сіоністської організації в Росії спрямував в Наркомнац РРФСР доповідну записку, в якій роз'яснювалося, чим займаються сіоністські організації. У записці заперечувався буржуазний характер організації: «Це звинувачення засновано на тому, що Сіоністська організація прагне включити всі прошарки народу і не виключає дрібну буржуазію, що становить 90 % єврейського населення. Але разом з тим, це звинувачення безпідставне, оскільки сіонізм саме цю дрібну буржуазію і прагне перетворити на робітників і селян» [6, с. 40].

16 вересня 1919 р. Московський міськком Сіоністської організації в Росії також спрямував в ЦК РКП(б) доповідну записку, в якій відкидалися звинувачення, що висувалися на адресу сіоністів:

- а) звинувачення в імперіалізмі – сіоністи претендують на територію абсолютно незаселену;
- б) т. зв. легіони Жаботинського – сіоністська організація в Росії не схвалювала цю ідею;
- в) участь в Лізі націй – звинувачення безпідставне, бо російські євреї не можуть вирішувати питання за весь єврейський народ;
- г) участь Сіоністської організації в контрреволюції – в діяльності Російської сіоністської організації, у всіх її розгалуженнях немає навіть натяку на який-небудь контрреволюційний виступ» [6, с. 42–43].

Через шість днів Московський міськком знову звернувся з листом з приводу арештів серед сіоністів [6, с. 47].

Проте Центральне бюро євсекцій РКП(б) було налаштовано досить категорично щодо подальшої долі сіоністського руху в країні. Після всебічного обговорення проблеми, бюро запропонувало партійним активістам розпочати активну роботу серед єврейських мас з компрометації Сіоністської організації як контрреволюційної і авантюрної [6, с. 58].

Сіоністам нічого не залишалося як перейти в 1920 році в підпілля. Так 23 квітня відбувся вже нелегальний з'їзд Сіоністської організації в Росії. Єврейська спільнота в Європі досить негативно оцінила дії радянської влади щодо своїх *побратимів* і виступила із закликами до непокори. Так один з лідерів сіонізму Пасманик писав в Паризькій газеті «Загальна справа»: «Більшовизм по суті своїй є потенційно невичерпним джерелом юдофобії, і ті євреї, які так або інакше захищають і підтримують Леніна і Троцького, є найзлішими ворогами нашої народності і єврейської маси» [6, с. 72].

Ця ж проблема була піднята і на шпальтах Варшавської газети «Гайнт». В одному з її номерів була опублікувала стаття під назвою «Із сіоністського життя в Росії і на Україні». В цій статті наголошувалося, що в Україні діяльність сіоністських організацій була визнана контрреволюційною і була заборонена, а діячі цих організацій стали піддаватися переслідуванню. У Росії після виходу

публікацій деяких керівників євсекцій РКП(б) були проведені арешти більшості членів ЦК Сіоністської організації. Внаслідок всього цього офіційна діяльність Сіоністської організації була абсолютно припинена [6, с. 74].

У травні 1920 р. ЦК Сіоністської організації виступив черговий раз із заявою з приводу безпідставних звинувачень на адресу сіоністів, в якій, зокрема, наголошувалося: «Ми стверджуємо, що звинувачення, інкриміновані нашій організації, яка охоплює сотні тисяч і мільйони євреїв, необґрунтовані, суперечать фактам і є дивними для всіх хоч трохи знайомих з 23-річною працею сіоністської організації у всьому світі і в Росії» [6, с. 80–81].

Після хвилі арештів серед провідних діячів сіоністського руху ЦК Сіоністської організації в Росії був розпущений. Замість нього в Москві до березня 1924 р. нелегально діяло Центральне сіоністське бюро [6, с. 84].

У 1921 р. велика частина активістів сіоністського руху опинилася за кордоном. Ними в Берліні була створена Федерація російсько-українських сіоністів в еміграції. Ця Федерація була прийнята у Всесвітню сіоністську організацію, правда як екстериторіальна [6, с. 76].

Бажаючи допомогти російським сіоністам, член Виконкому Всесвітньої сіоністської організації М. Д. Ідер звернувся у Наркомат закордонних справ РРФСР з листом, у якому намагався виправдати практичну діяльність сіоністів. Окрім цього, він поставив декілька питань, пов'язаних з майбутнім єврейського народу: «Будучи цілком упевненим, що політика і практика радвлади позбавлена всякого сліду антисемітизму, я з повною пошаною, хотів би запитати Ваш уряд, чи визначатиметься культурне і духовне життя єврейського населення ним самим» [6, с. 101].

Наступне питання, яке Ідер намагався з'ясувати у радянського уряду, це можливість вживання староеврейської мови як мови навчання і спілкування для єврейського населення.

Крім того він категорично відкинув більшовицьку тезу, згідно якої сіоністи нібито були індиферентні до жахливої долі єврейського народу в Україні під час єврейських погромів 1919-1920 рр. [6, с. 103].

Та незважаючи на масові репресії в попередні роки, сіоністські організації в 1921 році не припинили своєї підпільної діяльності: проводили з'їзди, наради, контактували зі своїми центральними органами за кордоном, направили свою делегацію на Всесвітній конгрес сіоністів в Карлсбад, продовжували *роботу по вивозі контрабандою* великих грошових сум до свого Національного фонду, про що не приховуючи повідомляли у закордонних виданнях [6, с. 115].

З початком реалізації політики коренізації тиск влади на сіоністів дещо послабився. Проте однозначної позиції щодо діяльності окремих сіоністських організацій як в партійних структурах так і в державних органах влади вироблено не було. Президія ВЦВК, не звертаючи увагу на рекомендації Наркомнаца і його єврейського відділу, Центрального бюро Євсекції при ЦК РКП(б), дала дозвіл на проведення Всеросійського з'їзду організації «Гехолуц». А ЦБ Євсекції при ЦК РКП(б) пропонувало анулювати дозвіл на проведення з'їзду, аргументуючи свою позицію тим, що «Гехолуца» – займається підготовкою кваліфікованих кадрів ремісників, землеробів лише з однією метою – подальшого їх транспортування з Радянського Союзу до Палестини.

Аналогічна картина спостерігалася і в організації «Маккабі». У вересні 1922 р. ЦК РКСМ, Центральне Бюро Євсекції при ЦК РКП(б) і Всеобуч розіслали своїм губернським організаціям циркуляр про необхідність повсюдної ліквідації спортивних сіоністських молодіжних організацій «Маккабі», які можуть *ховатися* під різними назвами, як-от «Мелений», «Олімп», «Факел» і т. п. [6, с. 135].

Слід відзначити, що «Гехолуц», і не приховувала своїх цілей. У циркулярному листі від 31 травня 1922 р. наголошувалося, що гахшора, яка є початком нашого вступу в Ерец-Ізраїль, – повинна стати основою всієї роботи «Гехолуца» [6, с. 120]. Крім того організація направила в цей час своїх делегатів на Всесвітню конференцію «Гехолуца» і на Всесвітній конгрес сіоністів; визнала обов'язковими для себе постанови сіоністського конгресу; прийняла участь у зборах Національної Фундації. [6, с. 151].

Оргбюро ЦК КП(б)У, враховуючи тільки свої висновки, прийняло рішення «про неприпустимість легалізації «Гехолуца», оскільки вона є різновидом активної частини сіоністської організації» [6, с. 155]. На низовому рівні бути осторонь політичного життя члени організації просто не могли. На своїй нелегальній конференції в Києві організація прийняла вимоги до радвлади: відмова від партійного диктату; розширення соціальної бази; демократизація методів роботи органів влади; упровадження в життя національно-персональної автономії; надання свободи і незалежності професійному і кооперативному рухові та ін. [6, с. 155].

19 березня 1923 р. Оргбюро ЦК РКП(б) відмінило свою попередню постанову від 30 серпня 1922 р. про ліквідацію цієї організації, дозволивши її існування на загальних підставах [6, с. 156].

ЦБ Євсекції при ЦК РКП(б) вважало це рішення великою політичною помилкою, розцінивши його як легалізацію Сіоністської організації [6, с. 157].

Активізацію сіоністських молодіжних організацій засвідчує скликання «Югенд Ц.-С. Фербанда», на якому вони заявляли, що євсекція не задовольняє національно-класові інтереси, вона займається

ліквідацією всякої єврейської трудової громадськості, затиканням ротів єврейським трудящим [6, с. 165].

На фоні діяльності численних молодіжних організацій першість все ж займала «Гехолуц». Тривогу з приводу її популярності ми можемо побачити в зверненні першого секретаря ЦК КП(б)У Е. Квірінга в ЦК РКП(б), де він затверджував, що «Гехолуц» веде шкідливу націоналістичну боротьбу проти національної політики Радвлади по відношенню до єврейського народу і проти визнання єврейськими трудящими Радянської Республіки своєю вітчизною [6, с. 178]. ЦК наполягало на анулюванні вже затвердженого НКВС РРФСР Статуту «Гехолуца» в Україні.

Подібна тривога була цілком доречною, бо комуністи не були представлені в більшості містечок, де мешкали євреї, а організовані сіоністи були скрізь [6, с. 180].

Активність молодіжних сіоністських організацій не могла не викликати у партійних органів прагнення пошуку причин такого явища. Аналітична робота за матеріалами Білорусі і України примусила ЦБ Євсекції при ЦК РКП(б) визнати об'єктивність подібних процесів, які сприяють сіоністським настроям у молоді і тому приймають цілком реальні форми [6, с. 185].

Подібна констатація повинна була закінчитися грізним попередженням: «Сіонізм проявляє зараз тенденцію до об'єднання у велике антирадянське угруповання. Якщо такий процес продовжуватиметься і надалі, то ми матимемо перед собою доволі серйозну загрозу» [6, с. 188].

Треба сказати, що далеко не всі сіоністські організації вважали себе жертвами. Чого варті лише гасла ЦК Сіоністсько-соціалістичної партії: «Геть тупоумних паразитів – геть Євсекцію!», «Хай живе трудова соціалістична Палестина!» [6, с. 183].

У ніч з 13 на 14 березня 1924 р. ОДПУ провів обшуки у найактивніших членів ряду сіоністських організацій: «Альгемейне-Сіон», Сіоністсько-соціалістичної партії, сіоністсько-трудова партії, «Геховер», які повністю підтвердили їх антирадянську діяльність. Результатом обшуків стали арешти 49 активістів [6, с. 192].

У вересні 1924 р. заступник голови ОДПУ СРСР В. Р. Менжинський спрямував в ЦК РКП(б) детальну доповідну записку, в якій були наведені докази антирадянської діяльності організації «Гехолуц» та відзначалось, що вона не є позапартійною організацією, а є відділенням нелегальних сіоністських партій [6, с. 197].

До середини 1924 р. подібна ситуація здебільшого відповідала дійсності. Підпільні партії почали використовувати легальні організації для своєї діяльності, залучаючи в неї і неополітичних сіоністських діячів. Найбільш активно використовувала «Гехолуц» Сіоністсько-соціалістична партія. У Харкові було випущено звернення «До єврейської трудової молоді» із закликом до боротьби проти диктатури компартії і комсомолу.

У менших масштабах антирадянську роботу в рамках цієї ж організації вела і Сіоністсько-трудова партія [6, с. 203].

15 грудня 1924 р. секретар Центрального бюро Євсекції при ЦК РКП(б) О. І. Чемериский в доповідній записці на ім'я завідувача агітаційно-пропагандистського відділу ЦК РКП(б) С. І. Сирцова поставив принципове питання про необхідність найшвидшої ліквідації «Гехолуца» [6, с. 219].

1925 р. характеризується повсюдною активізацією сіоністського руху. Подібна тенденція знайшла своє відображення в повідомленні Інформаційного відділу ЦК РКП(б) генеральному секретарю Й. Сталіну, в якому йшлося про те, що сіоністські організації володіють окремими опорними пунктами, організаційно зміцнюються і ведуть агітаційну і культурно-просвітницьку роботу [6, с. 234].

На тлі такої інформації цілком зрозумілою є листівка сіоністської молодіжної групи з містечка Сновська Чернігівського округу, в якій звучав заклик «назавжди покінчити з кровожерливою компартією і її прислужником єврейською секцією, що веде в оману єврейську масу, які хочуть за юшку чечевичи продати всю культуру, всі інтереси і весь єврейський народ». Далі були заяви більш радикальні: «Ми вирішили революційним шляхом добитися нашого основного ідеалу» [6, с. 235].

Достатньо серйозний аналіз молодіжної сіоністської роботи був зроблений у доповіді секретаря Центрального бюро Євсекції при ЦК РЛКСМ від 31 липня 1925 р. У цій доповіді аналізувалася робота трьох українських губерній: Київської, Одеської і Подільської. У всіх населених пунктах цих губерній були первинні організації Єврейського союзу соціалістичної молоді або Сіоністського союзу молоді. Їх матеріальні можливості дозволяли мати оплачуваних працівників практично у всіх низових організаціях. Чітко була поставлена інструкторська робота, наголошувалося на її чіткості та регулярності. Активність низової роботи носила агресивний характер. Представники сіоністських організацій прагнули брати участь у роботі будь-яких офіційних структур, будь-яких офіційних зборів з єдиною метою, щоб їх зірвати.

Серйозність і продуманість спостерігалася в роботі з дітьми і підлітками. Організаційна структура мала характер скаутизму і щільно опікувалась дорослими. [6, с. 261].

Боротьбою за молодь у великих містах можна пояснити розповсюдження в Києві звернення ЦК Сіоністсько-соціалістичного союзу молоді, де стверджувалося, що, вступаючи в комсомол, єврейська молодь тим самим зраджує трудовий клас. Нагадувалось: необхідно пам'ятати, що вступ в КСМ – це удар в спину єврейському робітничому центру в Палестині [6, с. 263–264].

Одним із способів протидії існуючій владі сіоністські організації вважали еміграцію. Це і пропонувалося в їх закликах: «Вихід один – еміграція. Широкі перспективи господарського розвитку Палестини вимагають притоку робочої сили. Єврейський пролетаріат, що з'явився внаслідок цього в Палестині, підняв прапор класової боротьби на Сході» [6, с. 277].

У цілому можна стверджувати, що 1924–1925 рр. стали періодом найвищої активності сіоністських організацій. Із певним застереженням можна говорити про зростаючий політичний аспект їх діяльності. Саме на цьому аспекті наголошувало в своїй доповідній записці керівництво ОДПУ УРСР на ім'я першого секретаря ЦК КП(б)У І. Кагановича. Документ містить достатньо докладний аналіз діяльності сіоністських організацій в Україні. Сам документ, незважаючи на тенденційність і спірність доказової бази, можна назвати показовим, у ньому помічено суть ситуації в країні. У цьому документі так само були названі єврейські організації, які стали на шлях політичної боротьби з існуючою владою. Список представлених організацій цікавий в тому плані, що ці організації кілька років тому не розглядалися владою як політичні опоненти [6, с. 180].

1926 р. став для сіоністських організацій роком спаду їх діяльності. Цьому можна знайти декілька пояснень. Одну з головних причин цього спаду автор бачить в політизації їх діяльності. Наростання сіоністського руху в попередні роки стимулювало антибільшовицьку діяльність. Як відзначає український історик єврейського руху в Україні В. Гусев, «в протиборство з радвладою, її каральними органами вступили навіть і ті, кого, здавалося б, загнали в глибоке підпілля, знекровили відчутними репресіями в попередні роки, роз'єднали між собою» [7, с. 178]. Заклики різних сіоністських організацій стають все більш політично направлені проти влади і заходів політики коренізації, що проводилася в цей час. На наш погляд, керівництво сіоністських рухів неадекватно оцінило його піднесення і, зробивши ставку на політизацію своєї діяльності, втратило масову підтримку єврейського населення.

Ставлення радвлади до сіоністів було цілком прогнозовано, бо ще в 1903 р. В. Ленін писав, що «сіоністська ідея – виникла помилково і реакційна по своїй суті» [8, с. 75].

У той же час ставлення до сіоністських організацій на період закінчення громадянської війни не було таким категорично негативним, що було викликано їх неучастю в громадянській війні. Цікавими в цьому відношенні є роздуми Держинського з цього питання. У березні 1924 р. він адресував своїм заступникам записку такого змісту: «Зізнатися чесно, не розумію, навіщо їх переслідувати по лінії їх сіоністської приналежності. Велика частина нападів на нас спирається на переслідування їх нами. Вони переслідувані нами в тисячу разів небезпечніші для нас, ніж не переслідувані. Їх партійна робота для нас зовсім не небезпечна. Програма сіоністів нам не небезпечна, навпаки, я вважаю її корисною» [6, с. 143].

Не можна однозначно говорити, що подібна точка зору була поширеною в партійному керівництві, як і однозначно заперечувати її наявність. Більш небезпечними виступали партійні функціонери низинного рівня, які з фанатичною завзятістю «продовжували діяти, орієнтуючись перш за все на партійні рішення по подоланню будь-якого інакомислення» [6, с. 145].

Великий відтік єврейських соціалістів у партію більшовиків так само сприяв створенню двоякості у стосунках сіоністських організацій. Один з лідерів сіонізму, Наум Гольдман, заявляв, що «жодна з основних ідей комунізму не вимагала, щоб радвлада була ворожою до сіонізму» [1, с. 167].

У той же час можна стверджувати, що найбільш послідовними супротивниками будь-якої форми діяльності сіоністських організацій виступали євсекції, які склалися в своїй більшості з вихідців БУНДа і різноманітних соціалістичних єврейських партій.

Цілком закономірно постає питання, чому все ж таки сіоністський рух, який мав тенденцію безперервного зростання до середини 1920-х рр., раптом різко пішов на спад. Репресії з боку радвлади, на наш погляд, не мали на той момент вирішального значення. Більш масштабні репресії початку 1920-х рр. не перешкодили сіоністам розвиватися надалі кількісно і структурно.

Серед причин спаду активності сіоністських організацій в другій половині 1920-х рр., на наш погляд, можна виділити наступні.

Перш за все, необхідно наголосити на початку реалізації різних програм політики коренізації. Найбільш послідовно вона проводилася на території України, де євреї були проголошені найбільш постраждалим населенням від царського режиму. Єврейське національне районування, створення єврейської освітньої системи, культурно-просвітницьких установ, єврейського національного книгодруку, періодичних видань і багато що інше «погасило» негативне ставлення найбільш вразливих верств єврейського населення до радвлади.

Цілий комплекс економічних заходів, направлених на розвиток кустарництва і ремісництва, широкі заходи щодо залучення, перш за все, молоді в індустріальну промисловість країни, широке залучення єврейського населення в сільське господарство значно вплинули на розсмоктування маргінальних прошарків серед єврейського населення. Перед значним числом євреїв політика коренізації відкрила реальну перспективу для поліпшення свого економічного стану, соціального статусу, гарантованого майбутнього для своїх дітей в умовах сучасного індустріального суспільства.

Перспективи здавалися більш ніж реальними, порівняно з якими істотна зміна їх традиційного способу життя не представлялася якоюсь трагедією.

Економічні заходи в рамках політики коренізації, закріплені в постановах РНК СРСР, також певним чином впливали на настрої єврейського населення. Саме комплекс соціальних програм, на нашу думку, став вирішальним для вибору більшої частини єврейського населення, бо абсолютна більшість його знаходилася на рівні убогості, а не менш як п'ята частина тривалий час представляла собою маргінальний стан.

Велику підтримку серед національних меншин України мала державна структура ЦК НМ, котра уперше стала єдиним державним органом, який враховував особливості життя євреїв, активно впроваджував єврейську мову в роботу державних установ і за невеликий проміжок часу став натхненником відродження єврейської культури.

Сьогоднішній стан сіоністського руху в Україні є достатньо проблематичним. Цікавим з даного приводу є погляди Нахматовича, які він висловив у своїй статті «Після сіонізму». Нахматович пише: «Якщо заради підтримки демографічного балансу ввозити до Ізраїлю десятками тисяч православних, значить сіонізм помер. Тому що замість того, щоб будувати єврейську державу, робиться марна спроба збудувати хоча б неарабську. Якщо євреї виїжджають з Ізраїлю, щоб їх діти не служили в армії, значить сіонізм помер. Тому що замість того, щоб будувати свою державу, вони будують своє особисте благополуччя. Якщо, врешті-решт, Сіоністська Федерація України створюється за рішенням ВСО, значить сіонізм помер. Тому що, замість того, щоб думати, як допомогти Ізраїлю, ми думаємо про те, як виврати зайвий грант біля "Сохнута"» [9].

Джерела та література

1. Херцберг А. Введение // Сионизм в контексте истории: Хрестоматия. – Библ-Алия, 1992. – Кн. I.
2. Лакруа А. Шломо Бен-Амиг: «Сионист многолик и демократичен» // Еврейский обозреватель. – 2005. – № 4.
3. Голд М. «Вымышленный Израиль» в кавычках и без // Еврейский обозреватель. – 2005. – № 10.
4. Килимник Л. Предисловие // Еврейский вопрос: поиски ответа. Документы 1919–1926 гг. – Винница, 2003. – Вып. 1.
5. Лебединская Г. Сер-сионист Уинстон Черчилль и его взгляд на еврейский вопрос // От сердца к сердцу. – 5765. – № 54.
6. Еврейский вопрос: поиски ответа. Документы 1919–1926 гг. – Винница, 2003. – Вып. 1.
7. Гусев В. Предисловие / «Со страшной быстротой растут активные силы сионистов из недр еврейских масс...» // Весник еврейского университета в Москве. – 1997. – № 1(14).
8. Ленин В. И. Полн. собр. соч. – Т. 8.
9. Нахманович В. После сионизма // Еврейский обозреватель. – 2002. – № 2(21).

Summary

In the article is reflected the genesis of Zionist movement in Soviet Union in intermilitary period. The author points out the stages of the attack of soviet organs on Jewish organizations in the USSR, describes their maintenance and consequences for the Jewish population.

В. Г. Ткаченко

ЗАСОБИ ЗВ'ЯЗКУ ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У міжвоєнний період істотним компонентом побуту населення в системі масової інформації стає радіомовлення, а невід'ємними засобами комунікації – пошта, телефон і телеграф.

Метою статті є дати загальний огляд проблем, пов'язаних з розвитком засобів зв'язку Запорізького краю у міжвоєнний період та визначити їх місце в повсякденному побуті населення. Коло завдань, що стояли перед радіомовленням, поштою, телефоном і телеграфом було досить широким і охоплювало окрім технічних питань, низку організаційних заходів, які впроваджувалися органами місцевої влади. Крім того, успішне вирішення зазначеної проблеми у певній мірі відіграло позитивну роль у життєдіяльності мешканців регіону.

На початку ХХ ст. територія Запорізького краю в адміністративному відношенні знаходилася в складі двох губерній – Олександрівський повіт входив до складу Катеринославської губернії, а Мелітопольський і Бердянський повіти відносилися до Таврійської губернії. Повітові органи зв'язку підпорядковувалися відповідним губернським структурам. Засоби зв'язку Олександрівського повіту відносилися до Катеринославського поштово-телеграфного округу, а Таврійської губернії – до Одеського поштово-телеграфного округу.